

แนวความคิดทฤษฎีและผลงานวิจัย เกี่ยวกับผู้นำชุมชนชนบท

ความนำ

การเริ่มต้นทำวิจัยนั้น สิ่งที่สำคัญที่สุดของการวิจัยก็คือ การสร้างแบบการวิจัย (research design) ซึ่งเป็นงานทางความคิด (intellectual task) แต่การจะได้มาซึ่งแบบการวิจัยที่ดีก็มีความจำเป็นที่จะต้องทำการศึกษาความคิดทฤษฎีและผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้

ในบทนี้จะ เป็นการกล่าวถึงกรอบความคิดทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัยส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่ง เป็นผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้นำชุมชนชนบทไทย ซึ่งผู้วิจัยได้นำมา เป็นแนวทางในการสร้างแบบการวิจัยนี้ โดยได้นำ เสนอสาระสำคัญ วิธีการวิจัยและผลการวิจัย อย่างย่อ ๆ ไว้ในบทนี้

แนวความคิดทฤษฎี เกี่ยวกับการวิเคราะห์อำนาจของผู้นำ

1. ผู้นำ ผู้มีอำนาจและผู้มีอิทธิพล

เรมอนด์ เจ เบอร์บี (Burby 1972 : 43) ได้กล่าวว่า ผู้นำคือบุคคลที่สามารถชักจูงให้คนอื่นปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ ทำให้ผู้ตามมีความเชื่อมั่นในตนเอง สามารถช่วยคลี่คลายความตึงเครียดต่าง ๆ ลงได้ และนำกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งเอาไว้

ที. เอ็น. ไวท์เฮด (Whitehead 1966:68) กล่าวว่า ผู้นำคือบุคคลที่ได้รับการคัดเลือกจากคนอื่น ๆ ในกลุ่มและเป็นผู้ที่สามารถช่วยเหลือผู้อื่นในสิ่งที่ผู้อื่นร้องขอ สามารถชักนำให้ผู้อื่นปฏิบัติตามให้ความ เชื่อฟัง

จากความหมายของคำว่า "ผู้นำ" ที่ได้ยกมากล่าวนี้ สามารถชี้ให้เห็นได้ว่า "ผู้นำ" เป็นบุคคลที่สามารถทำให้ผู้อื่น เชื่อฟัง และปฏิบัติตามได้ ซึ่งความหมายนี้ เชื่อมโยง และใกล้เคียงกันกับคำว่า "อำนาจ (power)" และอิทธิพล (influence)" ในเรื่องนี้ นักรัฐศาสตร์ผู้หนึ่งคือ โรเบิร์ต คัทล ใดกล่าวไว้ว่า การที่บุคคลได้รับการยอมรับจาก ประชาชนให้ เป็นหัวหน้าหรือผู้นำท้องถิ่น น่าจะมีสาเหตุมาจากอำนาจและอิทธิพลที่บุคคล นั้นมีอยู่ เพราะอำนาจและอิทธิพลย่อมนำมาซึ่งความ เคารพนับถือ และการยอมรับจาก ประชาชนทั่วไป อาจกล่าวได้ว่า อำนาจและอิทธิพลเป็นเรื่องที่สำคัญมาก (Dahl 1975:15)

ฉะนั้นในการวิจัยนี้จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกล่าวถึงความหมายของ คำว่า "อำนาจ (power)" และ "อิทธิพล (influence)"

เฮ็คการ์ ไชน์ (Schein 1965 : 13-14) กล่าวว่า อำนาจ (power) หมายถึง ความสามารถของบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่ทำให้บุคคลอื่น หรือกลุ่ม อื่น เปลี่ยนแปลงทางปฏิบัติหรือวิถีชีวิตได้ ซึ่งแนวนิยามนี้สอดคล้องกับนิยามของสกอตซ์และ มิทเชลล์ (Scott and Mitchell 1972 : 211)

เดวิด แมคคานิค (McChanic 1962:349) กล่าวว่า อำนาจเป็น "พลังอะไรก็ตามที่มีผลทำให้เกิดพฤติกรรมซึ่งจะไม่เกิด ถ้าไม่มีพลังเช่นนั้น"

จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ (2513:25) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับอำนาจไว้ว่า เป็น "ความสามารถที่จะมีอิทธิพลเหนือพฤติกรรมของผู้อื่น หรือความสามารถในการป้องกัน มิให้ผู้อื่นมามีอิทธิพลเหนือพฤติกรรมของตน"

ส่วนคำว่า "อิทธิพล (influence)" นั้นมีนักวิชาการและผู้รู้ต่างๆ ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

เอ็ดเวิร์ด แบนฟิลด์ (Banfield 1965:3) ได้กล่าวว่าอิทธิพล หมายถึง ความสามารถของบุคคลที่จะทำให้คนอื่น ๆ ปฏิบัติหรือมีความรู้สึกตามที่ตนต้องการ

เควิต แคทซ์และโรเบิร์ต คาห์น (Katz and Kahn 1966:218) ได้กล่าวว่า อิทธิพล หมายถึง สัมพันธภาพระหว่างบุคคลในลักษณะที่ฝ่ายหนึ่งได้กระทำการลงไปอันมีผลเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมาของอีกฝ่ายหนึ่ง เพื่อให้เป็นไปตามความมุ่งหมายของตน

โรเบิร์ต คาห์น ได้อธิบายเกี่ยวกับความหมายของคำว่าอิทธิพลว่า อิทธิพล เป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปฏิบัติ (relation among actors) นั่นคือผู้ปฏิบัติผู้หนึ่งสามารถจูงใจหรือทำให้ผู้ปฏิบัติผู้อื่น ปฏิบัติในสิ่งที่ตนมีเจตนา และโดยปกติแล้วถ้าปราศจากการจูงใจเหล่านั้น ผู้ปฏิบัติอื่น ๆ ดังกล่าวจะไม่ปฏิบัติตามทางนั้นเลย แต่จะปฏิบัติไปอีกทางหนึ่ง (Dahl 1975:17)

นอกจากนี้ การใช้อิทธิพลของบุคคลฝ่ายหนึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมของบุคคลอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่ง "พฤติกรรมในที่นี้รวมถึงแนวโน้มความรู้สึก ทัศนคติและความเชื่อรวมทั้งการกระทำต่างๆ ด้วย" (Dahl 1975:18)

จะเห็นว่าคำว่า อำนาจและอิทธิพลมีความหมายคล้ายคลึงกันมาก นักวิชาการบางท่านถึงกับสรุปไปในทำนองที่ว่า คำทั้งสองมีความหมายเดียวกัน ดังที่โทมัส แคลร์และโรเบิร์ต ลุก (Clary and Luke 1975 : 42) ได้กล่าวไว้ว่า "บางครั้งอำนาจ หมายถึง ความสามารถในการควบคุมพฤติกรรมของบุคคลอื่นให้ เป็นไปตามความต้องการของบุคคลที่ควบคุม การเป็นผู้มีอำนาจ คือ การเป็นผู้มีอิทธิพลเหนือบุคคลอื่นในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ซึ่งบุคคลเหล่านั้นจะไม่กระทำ"

ในเรื่องนี้ โรเบิร์ต คัทลเอง ก็ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับความหมายของคำว่า อำนาจและอิทธิพลไว้ คือ อำนาจ (power) หมายถึง ความสามารถในการบังคับให้ผู้อื่นปฏิบัติตามได้ ส่วนอิทธิพล เป็นเรื่องของความสามารถที่จะโน้มน้าวให้ผู้อื่นปฏิบัติตามได้ (Dahl 1963 : 39-54) ฉะนั้นคำว่า อำนาจและอิทธิพลจึงมีความแตกต่างกันในแง่ของการบังคับกับการโน้มน้าวเท่านั้น ถ้าพิจารณาความหมายที่กว้าง คำว่า อำนาจและอิทธิพลก็มีความหมายเหมือนกัน ซึ่งอาจถือได้ว่าคำทั้งสองมีความหมายใกล้เคียงกันดังจะเป็นได้จากการที่โรเบิร์ต คัทลเองได้ใช้คำว่า power และ influence รวมกันไปเมื่อกล่าวถึง influence-terms (Dahl 1975:16)

กล่าวโดยสรุปแล้วคำว่า "อำนาจ" และ "อิทธิพล" มีความหมายคล้ายคลึงกันมาก คือ ในลักษณะที่แสดงความสามารถของบุคคลฝ่ายหนึ่งในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของอีกฝ่ายหนึ่ง หรือ กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ ความสามารถในการทำให้ผู้อื่นปฏิบัติตามนั่นเอง ฉะนั้นเพื่อให้การนิยาม เกี่ยวกับคำว่า อำนาจและอิทธิพลสำหรับการวิจัยนี้ สอดคล้องกับข้อเท็จจริง หรือมีความเป็นไปได้มากกว่า ผู้วิจัยจึงขออนุโลมใช้คำทั้งสองในความหมายที่กว้างโดยให้ถือ เสมือนว่าคำทั้งสองมีความหมายเดียวกัน และใช้แทนกันได้เสมือนคำเดียวกัน ซึ่งในการวิจัยนี้จะใช้คำว่า "อำนาจ" เป็นหลักหรือเป็นส่วนใหญ่

อย่างไรก็ตาม เมื่อมาพิจารณาคำว่า "ผู้มีอำนาจ" และ "ผู้มีอิทธิพล" แล้ว จะเห็นว่ามีความหมายใกล้เคียงกันกับคำว่า "ผู้นำ" ที่ได้กล่าวไว้ก่อนแล้วในแง่ที่ว่า ผู้นำเป็นบุคคลที่สามารถทำให้ผู้อื่น เชื่อฟังและปฏิบัติตามได้ ประกอบกับคำว่า "ผู้นำ" เป็นคำที่มีการใช้กันอยู่จนเกิด "ความเคยชิน" ในสาขาวิชาการต่างๆ ซึ่งมักจะหมายรวมถึงผู้มีอำนาจและผู้มีอิทธิพลด้วย ฉะนั้นในการวิจัยนี้จึงขออนุโลมใช้คำว่า "ผู้นำ" "ผู้มีอำนาจ" และ "ผู้มีอิทธิพล" ในความหมายเดียวกัน หรือใช้แทนกันได้เสมือนคำเดียวกัน โดยในการวิจัยนี้จะใช้คำว่า "ผู้นำ" เป็นหลักหรือเป็นส่วนใหญ่ กล่าวโดยสรุปคำว่า "ผู้นำ" ที่ใช้สำหรับการวิจัยนี้ หมายถึง บุคคลที่มีความสามารถในการทำให้ผู้อื่น ยอมรับ เชื่อฟัง และปฏิบัติตามไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจหรือไม่ก็ตาม

ในการวิเคราะห์เกี่ยวกับอำนาจของผู้นำนั้น จอห์น เพรินซ์ และ เบอร์ทรัม ราเวน (French and Raven 1959:154-160) ได้แยกวิเคราะห์ตามฐานของอำนาจ ซึ่งสามารถแบ่งได้อย่างกว้างๆ ดังนี้

1. อำนาจหน้าที่ (authority) อำนาจหน้าที่นี้มีผู้เรียกว่า อำนาจโดยชอบธรรม (legitimate power) หรืออำนาจตามกฎหมาย (legalistic power) เป็นอำนาจที่เกิดจากกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ กฎหมายสถาบัน ขนบธรรมเนียม ค่านิยม หรือวัฒนธรรม ซึ่งบุคคลส่วนใหญ่ยอมรับว่าถูกต้องชอบธรรม ควรเชื่อฟัง

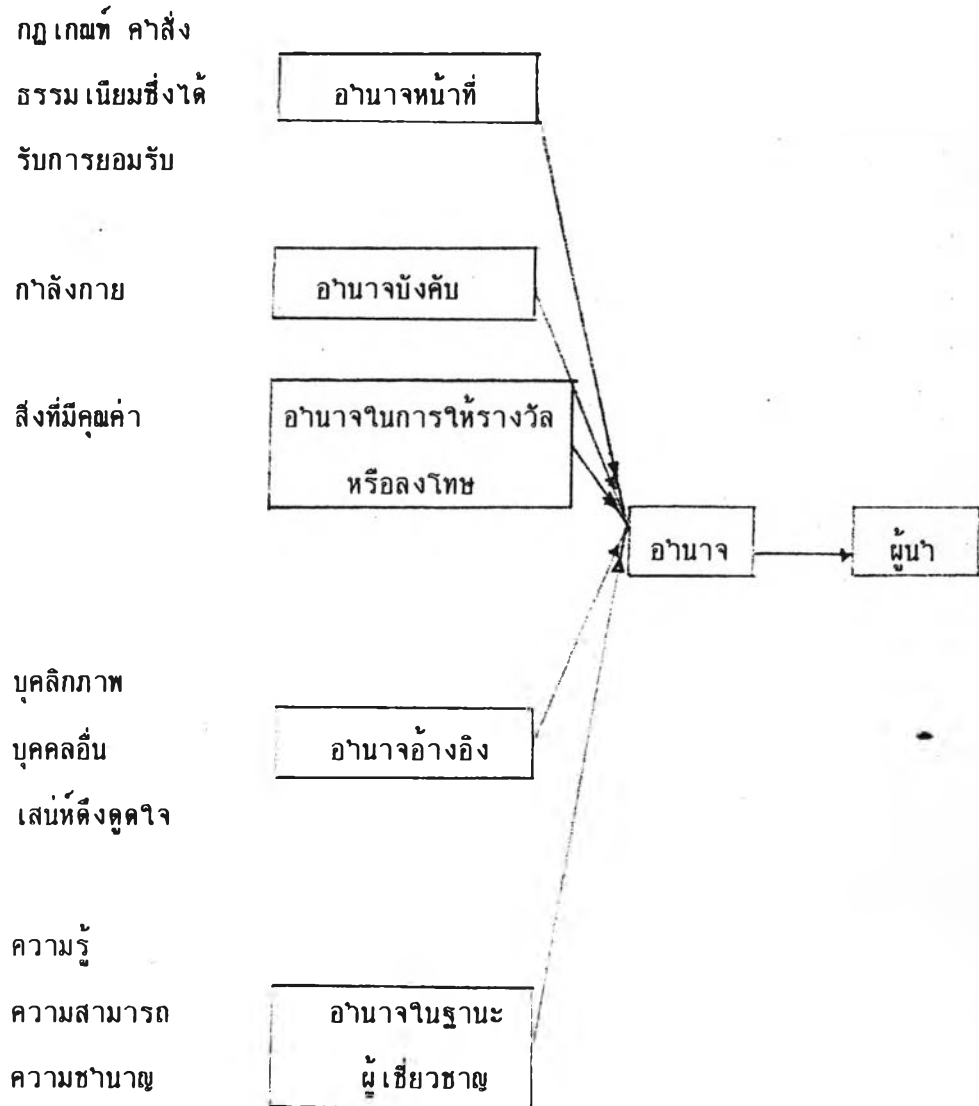
2. อำนาจบังคับ (coercive power) เป็นอำนาจที่เกิดจากกำลังไม่ว่าจะเป็นกำลังกาย กำลังอาวุธ กำลังทางใจ (การสะกดจิต) ก็ตาม เช่น การทำให้เจ็บปวด การจอบจกักขังการทำให้ถึงตาย เป็นต้น อำนาจชนิดนี้เป็นความสามารถที่ทำให้ผู้ถูกใช้กำลัง ถูกบีบบังคับจนต้องยอมตาม หรือเกิดความหวาดกลัวผลที่จะเกิดจากอำนาจนั้น ทั้งๆ ที่ยังไม่มีการใช้กำลังก็ได้

3. อำนาจในการให้รางวัลหรือลงโทษ (reward and punishment power) ต้นกำเนิดของอำนาจชนิดนี้อยู่ที่ทรัพยากร สิทธิพิเศษ เงิน ความสะดวกสบาย ซึ่งอาจจะเรียกสั้นๆ ว่า สิ่งที่มีค่า (values) ในสายตาของผู้ถูกใช้อำนาจ ผู้ที่อยู่ในตำแหน่งที่สามารถให้ประโยชน์หรือให้ความดีความชอบแก่บุคคลอื่นได้ มักจะเป็นผู้มีอำนาจ

4. อำนาจอ้างอิง (referent power) เป็นอำนาจที่ขึ้นอยู่กับบุคลิก ลักษณะ เสน่ห์ดึงดูด ความรู้สึกใกล้ชิด ความชื่นชมศรัทธาที่อ้างอิงความเชื่อทางประเพณี ทางศาสนา ทางไสยศาสตร์และอื่นๆ ตลอดจนการอ้างอิงอำนาจจากบุคคลอื่นที่มีความสำคัญ

5. อำนาจในทางฐานะผู้เชี่ยวชาญ (expert power) อำนาจแบบนี้เป็นความสามารถที่เกิดจากคุณวุฒิ ความเชี่ยวชาญ (ความชำนาญ) ความรู้ ซึ่งเป็นอำนาจที่เกิดจากการเรียนรู้ การศึกษาอบรม ประสบการณ์ ฯลฯ

โดยสรุปแล้วการวิเคราะห์อำนาจของผู้นำ สามารถเขียนเป็นแผนผังได้ดังนี้

2. ปัจจัยที่ทำให้เกิดอำนาจและการสร้างอำนาจให้กับตน

สำหรับปัจจัยที่ทำให้เกิดอำนาจและอิทธิพลของผู้นำนั้น โรเบิร์ต คาล์ (Robert Dahl) ได้กล่าวว่า สาเหตุที่บุคคลมีอิทธิพลเหนือการตัดสินใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้น เนื่องมาจากเหตุผลดังนี้คือ

1. บุคคลนั้นมีทรัพยากรทางการเมือง (political resources) อยู่ในครอบครองมากกว่าบุคคลอื่น

2. แม้จะมีทรัพยากรทางการเมืองในครอบครองเท่ากัน บุคคลบางคนอาจจะใช้ทรัพยากรทางการเมืองได้มากกว่าคนอื่น ทำให้บุคคลมีอิทธิพลทางการเมืองเหนือบุคคลอื่น

3. แม้จะมีทรัพยากรทางการเมืองในครอบครองเท่ากัน บุคคลบางคนสามารถใช้ทรัพยากรทางการเมืองได้ชำนาญ และมีประสิทธิภาพมากกว่าบุคคลอื่น (Dahl 1975 : 28)

การที่บุคคลบางคนสามารถใช้ทรัพยากรทางการเมืองได้มากกว่าบุคคลอื่น ก็เพราะต้องการผลประโยชน์มากกว่าคนอื่น หรือมีแรงจูงใจบางอย่างมากกว่าคนอื่น ส่วนสาเหตุที่บุคคลมีความชำนาญในการใช้ทรัพยากรทางการเมืองมาน้อยกว่ากันก็เนื่องมาจาก

- ก) ความแตกต่างในเรื่องชาติพันธุ์ (genetic)
- ข) ความแตกต่างในโอกาสที่จะเรียนรู้และฝึกฝน (learn)
- ค) ความแตกต่างในเรื่องแรงจูงใจที่จะเรียนรู้ (incentives)

(Dahl 1975:91-92)

นอกจากนี้ความแตกต่างในความชำนาญในการใช้ทรัพยากรทางการเมือง ยังอาจขึ้นอยู่กับปัจจัยทางด้านชีววิทยา เช่น ความแตกต่างทางสมอง เป็นต้น และอาจขึ้นกับความแตกต่างในความตั้งใจฝึกฝนให้เกิดความชำนาญในการใช้ทรัพยากรทางการเมืองด้วย ซึ่งอาจเกี่ยวเนื่องมาจากแรงจูงใจของบุคคลนั้นด้วย

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ปัจจัยที่ทำให้บุคคลมีอำนาจและอิทธิพลนั้น คือ การมีทรัพยากรทางการเมือง ความสนใจและความชำนาญในการใช้ทรัพยากรทางการเมือง

สำหรับทรัพยากรทางการเมืองที่สำคัญนั้น โรเบิร์ต ดาห์ลได้กล่าวว่า ความมั่งคั่ง ชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล ความสามารถในการควบคุมข้อมูลต่าง ๆ ตำแหน่งในทาง-สาธารณะ การได้รับความนิยมจากประชาชนอย่างกว้างขวาง การมีพรรคพวกบริวารที่มีวินัยและจงรักภักดี ตลอดจนการควบคุมหน่วยงานที่ไวต่อการรับข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล (Dahl 1975:86)

อิลช์แมนและอัฟฮอฟฟ์ (Illchman and Uphoff) ได้กล่าวว่าทรัพยากรทางการเมือง ได้แก่ สินค้าและบริการทางเศรษฐกิจ (economic goods and services) สถานภาพทางสังคม (status) การเข้าถึงข้อมูล (information) การมีกำลัง (force) ความชอบธรรม (legitimacy) อำนาจอ้างอิงตามกฎหมาย (authority) การยอมตาม (compliance) (Illchman and Uphoff 1974:58-89) อย่างไรก็ตาม อิลช์แมนและอัฟฮอฟฟ์ ได้เปรียบเทียบทรัพยากรทางการเมืองของตนว่ามีลักษณะคล้ายคลึงกันกับทรัพยากรทางการเมืองของโรเบิร์ต ดาห์ล (Illchman and Uphoff 1974:50)

เกี่ยวกับเรื่องนี้ นักวิชาการไทยก็ได้กล่าวไว้เช่นกัน โดย สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้กล่าวถึง คำว่า "ทรัพยากรอำนาจ" (power resource) ซึ่งมีความหมายคล้ายคลึงกันกับทรัพยากรทางการเมืองของโรเบิร์ต ดาห์ล โดยสัญญา สัญญาวิวัฒน์ได้กล่าวว่า ทรัพยากรอำนาจ หมายถึง สิ่งใด ๆ ที่ประชาชนอาจนำมาใช้เพื่อให้เกิดอำนาจขึ้น ทรัพยากรอำนาจมีหลายประการ เช่น

1. การเป็นเจ้าของ เช่น สิ่งของต่าง ๆ เงินทอง ความรู้ ความชำนาญ หรือบุคลิกลักษณะดีซึ่งรวมถึงอายุด้วย
2. การได้ดำรงตำแหน่งสำคัญขององค์การ เช่น ในกรมตำรวจ ในกระทรวง ในกองทัพ ในธนาคาร หรือในสมาคม เป็นต้น

3. การที่ผู้มีอำนาจมอบอำนาจให้ เช่น ได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทน
นายกรัฐมนตรีแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งหนึ่งตำแหน่งใด สภาผู้แทนมอบหมายอำนาจหน้าที่ให้
ทำ ดังนี้ เป็นต้น

4. การเป็นเจ้าขององค์การ เช่น ธนาคาร บริษัท ห้างร้าน โรงงาน
 เป็นต้น (สัญญา สัญญาวิวัฒน์ 2527:29)

สำหรับการวิจัยนี้ ได้ใช้แนวความคิดของโรเบิร์ต คาร์ล, อิลซ์แมน, อ็พซอพท์
และสัญญา มาเป็นกรอบและแนวทาง โดยที่ปัจจัยที่ทำให้เกิดอำนาจของผู้ว่าในที่หมายถึง
ผู้นำได้ใช้ทรัพยากรทางการเมือง และทรัพยากรทางอำนาจปัจจัยใดบ้าง ในการทำให้เกิด
อำนาจแก่ตน ซึ่งในการวิจัยนี้ได้เลือกปัจจัยต่าง ๆ มาทำการศึกษา คือ อายุ ตำแหน่ง
ในทางสาธารณะ ความมั่งคั่ง ความรู้ ความชำนาญ และการมีข่าวสารข้อมูล

ส่วนการสร้างอำนาจให้กับตนนั้น ในที่นี้ หมายถึง การที่ผู้นำได้มีการใช้ปัจจัย
ต่าง ๆ เหล่านั้นอย่างไรบ้าง เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง อันมีผลทำให้ตนเองได้เป็นผู้
นำที่ประชาชนทั่วไปในชุมชนให้การยอมรับ เชื่อฟัง และปฏิบัติตาม กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ
มีการใช้ทรัพยากรที่ตนมีอยู่อย่างไร มีความชำนาญอย่างไร มีกิจกรรมอะไรบ้าง หรือเป็น
การศึกษาความชำนาญในการใช้ทรัพยากรทางการเมืองนั่นเอง

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้นำชุมชนชนบทไทย*

1. ผลงานการศึกษาวิจัยของนักวิชาการต่างประเทศ

จาก อัมโยต์ (Jacques Amyot อ้างถึงในสุเทพ สุนทรเกษม,
บรรณาธิการ 2511:379-415) ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะและอิทธิพลผู้นำจาก

* สำหรับข้อวิจารณ์เกี่ยวกับผลงานการวิจัยของนักวิชาการต่างๆ โดยละเอียดดูได้ในบทที่ 1

ตำแหน่งทางราชการ คุณสมบัติส่วนตัว ความมั่งคั่งซึ่งเป็นเสมือนหลักประกันของผู้นำ วิเคราะห์งานพัฒนาหมู่บ้านว่ากลุ่มผู้นำมีบทบาทในการริเริ่มอย่างไร กลุ่มผู้นำกลุ่มใดที่มีบทบาทมากที่สุด โดยเข้าไปศึกษาตัวบุคคลที่เป็นผู้นำแต่ละคนว่ามีลักษณะเด่นอย่างไร และลักษณะเหล่านี้มีผลต่อการพัฒนาอย่างไร

การศึกษาของอัมโยต์ ได้ให้ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสภาพทางภูมิศาสตร์ของหมู่บ้านโนนลาน ทางเหนือสุดของอำเภออุทุมพรพิสัย ศรีสะเกษ กล่าวถึงลักษณะทางเชื้อชาติไทยลาวของประชากร เศรษฐกิจ การทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ สภาพที่ดินในความยึดครอง ซึ่งมีเฉลี่ยประมาณ 4-5 ไร่ สภาพการมีที่ดินซึ่งน้อยมาก ความคาดหวังในชีวิตเป็นไปอย่างง่าย ๆ เช่น ต้องการมีที่ดินเพิ่มขึ้น การรวมกลุ่มทางสังคมมักเกิดจากการแต่งงาน และเป็นการดึงฝ่ายชายมารวมกับครอบครัวฝ่ายหญิง มีการร่วมมือกันทำงาน กล่าวถึงกลุ่มผู้นำซึ่งได้แก่กลุ่มผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มเจ้าอาวาส กลุ่มฝ่ายค้ำ กลุ่มครูใหญ่ และกลุ่มผู้มีอิทธิพล กล่าวถึงโครงการพัฒนาหมู่บ้าน เช่น การสร้างเขื่อน สร้างถนน อ่างเก็บน้ำ ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับลักษณะผู้นำและโครงการพัฒนาในหมู่บ้านโนนลานว่า เจ้าอาวาสและผู้ใหญ่บ้าน ครูใหญ่ มักเป็นผู้ริเริ่มโครงการ การประชุมชาวบ้านเป็นเพียงการหาวิธีดำเนินงานมากกว่า การพิจารณาว่าโครงการเหมาะสมที่จะทำหรือไม่ จะเห็นว่าการศึกษาของอัมโยต์ เป็นงานวิจัยลักษณะผู้นำในชนบทที่ใช้วิธีศึกษาจากลักษณะเฉพาะตัวของผู้นำ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล โดยไม่ใช้สถิติหรือแบบสอบถามเลย ทั้งนี้ เนื่องจากได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ไม่ควบคุม การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการและการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง

แจนซิส เอฟ. (Jancis, et al. 1963) ได้ศึกษาในแง่เศรษฐกิจที่เกี่ยวกับผู้นำในครอบครัว โดยได้ศึกษาที่จังหวัดขอนแก่นพบว่า ระบบเครือญาติในครอบครัวไทยไม่ได้เป็นสถาบันที่มีอำนาจมากนักในองค์การทางสังคมของหมู่บ้าน เมื่อเทียบกับอินเดีย ญี่ปุ่น แต่ในขณะที่เดียวกันจะช่วยกันเพาะปลูก สร้างบ้าน ขุดดิน หรือช่วยงานอื่น ๆ ที่ต้องใช้แรงงานช่วยกันออกค่าใช้จ่ายในการเฉลิมฉลอง งานแต่งงาน งานศพ งานบุญ และญาติ ๆ กันจะ

มาร่วมในงานด้วย ทั้งยังมีการปรึกษาเรื่องการซื้อขายที่ดินของครอบครัว และ เรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับ เศรษฐกิจอีกด้วย แสดงให้เห็นว่าผู้นำของแต่ละครอบครัวก็มีบทบาท เฉพาะภายใน ครอบครัวของตน แต่อาจไม่มีบทบาทในฐานะผู้มีอำนาจในชุมชนหรือเป็นผู้นำชุมชน

คอฟแมน (Kaufman 1960) ได้ศึกษาชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีถึงภาวะ- ผู้นำว่า พระมีบทบาทสูงมาก มีอิทธิพลเหนือพฤติกรรมของคนในหมู่บ้าน คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่ (70%) นั้นนับถือพระ เพราะ เห็นว่าพระ เป็นผู้มีศีลธรรม ไม่คดโกง ไม่หวังผลประโยชน์ มีโครงการพัฒนาถนนและสะพานข้ามคลอง ในครั้งแรกชาวบ้านแตกแยกเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่ง เห็นด้วยอีกฝ่ายหนึ่งคัดค้าน การสร้างถนนและสะพานจึงยึดเยื่อมาเป็นเวลาร่วมปี แต่หลังจากที่ได้สำรวจแล้วพบว่าปัญหาที่แท้จริงของการขัดขวางรัฐ ไม่ใช่เพราะไม่ต้องการถนน หรือไม่ต้องการสะพาน แต่เป็นเพราะการสร้างถาวรวัตถุจะใช้แรงงานชาวบ้านและจ่ายค่าจ้างให้ โดยให้ผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้จ่ายและ เก็บรักษาเงิน ชาวบ้านไม่พอใจและไม่ไว้วางใจกลัวว่าเงินจะถูกยักยอก เมื่อมีการประชุมกันอีกครั้ง และตกลงให้พระ เป็นผู้ดูแลเงิน เมื่อจะนำมาใช้จ่ายให้ไป เบิกกับพระ ชาวบ้านทั้ง 2 ฝ่ายก็ตกลงร่วมกันในที่สุด คอฟแมน แสดงทัศนะว่า ผู้นำท้องถิ่นจะต้องมี "เกราะ" เฉพาะตัว ในกรณีหมู่บ้านที่ยกตัวอย่างนี้ พระมีศีลธรรม เป็นเกราะคุ้มกัน จึงได้ศรัทธาและความไว้วางใจจากชาวบ้านมาก

เคลาสเนอร์ (Klausner 1962) ได้ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของพระทางภาค ตะวันออกเฉียงเหนือว่า พระมีบทบาทหลายด้าน พระมีบทบาททางศาสนาและโครงการพัฒนา โครงการใดที่พระสนับสนุน โครงการนั้นจะดำเนินไปได้ ทั้งวัดเองยังเป็นเหมือนหน่วยสวัสดิการทางสังคม เช่น เมื่อเด็กมีปัญหาก็จะถูกส่งมาเพื่อให้อบรมสั่งสอน ยุติข้อพิพาท ให้ยารักษาโรคและสอนหนังสือเด็ก เป็นต้น พระมีบทบาทในส่วนที่กำหนัดและผู้ใหญ่บ้านสามารถทำได้ แต่กำหนัดและผู้ใหญ่บ้านไม่สามารถสวมบทบาทของพระได้ เช่น ไม่สามารถประกอบพิธีทางศาสนาได้ แต่พระสามารถทำหน้าที่แทนผู้ใหญ่บ้านได้ในเกือบทุกเรื่อง

ชาร์ล เอฟ.คายส์ (Keyes cited by David Wilson and Fred von.Der Mehden 1970:92-127) ได้ศึกษาและสรุปงานวิจัยภาคสนามในหมู่บ้านของไทยประมาณ 50 กว่า เรื่องตั้งแต่ พ.ศ.2496-2512 (ค.ศ.1953-1969) แล้วได้แยกผู้นำท้องถิ่นออกเป็น 3 ประเภทตามที่มาของสิทธิอำนาจ (authority) คือ แยกผู้นำตามความหมายของชาวบ้านหรือ "ผู้ใหญ่" ผู้นำท้องถิ่นที่ไม่ได้เป็นคนในท้องถิ่นนั้น เช่น ข้าราชการ พ่อค้า ผู้นำประเภทสุดท้ายคือผู้นำที่ทำหน้าที่เป็นคนกลางในการติดต่อระหว่างชาวบ้านกับราชการ ผู้นำท้องถิ่นจะเป็นตัวจักรสำคัญในการนำความเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาเข้าไปยังหมู่บ้าน ถ้าหากผู้นำได้รับสิทธิอำนาจจากทั้งฝ่ายชาวบ้านและฝ่ายราชการ ผลปรากฏว่าผู้นำท้องถิ่นในภาคกลางของไทย ไม่สามารถจะทำหน้าที่ในการนำการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ เนื่องจากความสับสนระหว่างสิทธิอำนาจทั้งสองที่รองรับอยู่ ผิดกับในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีการประสานกันระหว่างสิทธิอำนาจทั้งสองประเภทดีกว่า การพัฒนาจึงอาจจะเกิดขึ้นได้ง่ายกว่า หากสามารถจัดปัญหาพื้นฐานในเรื่องความขัดแย้งระหว่างผลประโยชน์ของชาวบ้าน และราชการให้หมดสิ้นไปได้

ไมเคิล มอร์แมน (Moerman 1969:535-549) ได้ศึกษาผู้นำชาวบ้านที่เป็นตัวเชื่อมการติดต่อระหว่างสังคมชาวบ้านกับกลุ่มอื่น ๆ ในระดับชาติซึ่งเรียกว่า ผู้นำประสานงานหรือผู้นำที่เป็นตัวกลาง (synaptic leader) อันมีความหมายรวมถึง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พระ ครู และพ่อค้าในระดับหมู่บ้าน แต่ได้ศึกษาเน้นหนักที่ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทเด่นมากในฐานะตัวกลาง โดยได้ทำการศึกษาที่หมู่บ้านปิง อ่าเภอเชียงคำ จังหวัดเชียงราย ในปี 2502-2503 ซึ่งผลของการศึกษาพอสรุปได้ดังนี้

1. ผู้ใหญ่บ้านที่ได้รับเลือกตั้ง มักจะไม่ค่อยเต็มใจที่จะถูกรับเลือกให้เป็นผู้ใหญ่บ้าน อยากรับราชการมากกว่า
2. ผู้ใหญ่บ้านเป็นตัวเชื่อมคำสั่ง และข้อมูลจากส่วนกลางไปยังประชาชนในหมู่บ้าน โดยกฎหมายและระเบียบราชการ
3. ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ซึ่งอยู่ระหว่างความขัดแย้งในการคาดหวังทั้งจาก

ประชาชนและราชการ เช่น ทางราชการมีคำสั่งผ่านผู้ใหญ่บ้านไปยังประชาชน ประชาชน ปฏิเสธทางอำเภอไม่พอใจ หรือชาวบ้านต้องการในบางสิ่งจากทางราชการ ผู้ใหญ่บ้านไป ขอให้ไม่ได้ ประชาชนไม่พอใจ ทำให้ผู้ใหญ่บ้านประสบความยากลำบาก

4. ผู้ใหญ่บ้านรู้สึกว่าตัวเองทำงานหนัก มีรายได้น้อย

5. ผู้ใหญ่บ้านรู้สึกว่าตนเองอยู่ระหว่างความกดดันทั้งจากประชาชนและราชการ

6. ผู้ใหญ่บ้านรู้สึกว่าตนเองต้องเป็นตัวกลางในทุกเรื่อง ทำให้ประสบความยุ่งยากใจ

มอร์แมนสรุปว่า สภาพแบบนี้จะหายไป เมื่อสภาพสังคมหมู่บ้านมีความทันสมัยขึ้น จะเกิดการแบ่งกลุ่มอาชีพ กลายเป็นกลุ่มผลประโยชน์ซึ่งจะทำให้ความเป็นตัวกลางของผู้ใหญ่บ้านลดความสำคัญลง

คลาก เนเฮอร์ (Neher 1970) ได้วิจัยวิเคราะห์ลักษณะการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชาวบ้าน โดยแบ่งชาวบ้านออกเป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มการเมือง กลุ่มไม่สนใจการเมือง และกลุ่มผู้นำ เพื่อที่จะศึกษาที่มาของความเปลี่ยนแปลงในชนบท ผู้วิจัยจึงเลือกวิจัยในหมู่บ้าน 3 แห่งในเชียงใหม่ โดยศึกษาเปรียบเทียบข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับครัวเรือนที่สำรวจ และข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะผู้นำในแต่ละหมู่บ้าน การศึกษาของเนเฮอร์ได้กล่าวถึงความคิดของชาวบ้านออกเป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มไม่สนใจการเมือง กลุ่มสนใจการเมือง และกลุ่มผู้นำหมู่บ้านในภาคเหนือของประเทศไทยผู้สำรวจได้เลือกหมู่บ้าน 3 แห่งเป็นตัวอย่าง สำรวจสภาพการเป็นเจ้าของที่ดินและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของแต่ละครัวเรือนเปรียบเทียบผู้ที่ เป็นผู้นำของแต่ละหมู่บ้าน เสนอว่าชาวบ้านเองก็สามารถนำความเปลี่ยนแปลงการพัฒนามาสู่หมู่บ้านได้ เมื่อทราบถึงกิจกรรมของผู้นำแล้วทำให้สรุปได้ว่าชาวบ้านส่วนใหญ่จะไม่มีส่วนในการเมืองเพราะไม่อาจติดต่อผู้อยู่เหนือกว่าโดยตรง การเรียกร้องสิ่งต่าง ๆ ในระดับอำเภอมาจากกลุ่มผู้นำ ระบบการเมืองไม่มีความหมายสำหรับ

ชนส่วนใหญ่ แต่ระบบการเมืองชนบทก็ยัง เชื้อต่อกิจกรรมที่สนองความต้องการของชาวบ้าน โดยผ่านสมาคมต่าง ๆ แสดงให้เห็นถึงรูปแบบของการเมืองในชนบทไทย ซึ่งยังคงสามารถสนองความต้องการการเปลี่ยนแปลงในชนบท งานวิจัยนี้ได้เก็บข้อมูลโดยวิธีการสังเกตแบบต่าง ๆ การสอบถามผู้ให้ข่าวสำคัญ การจดบันทึกในสนาม

เฮอเบิร์ต รูบิน (Rubin 1973:425-444) ได้ศึกษาบทบาทของสภาตำบล ในการริเริ่มและดำเนินโครงการต่าง ๆ ของตำบล รูบินได้พบว่าสภาตำบลซึ่งมีกำนันเป็นประธานจะมีความคิดริเริ่มจัดทำโครงการมากกว่าสภาตำบลที่มีนายอำเภอทำหน้าที่เป็นประธานที่ประชุม และในหมู่บ้าน ผู้นำด้วยกันจะมีผู้นำหลักที่ทำการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ เพียงไม่กี่คน รูบินยังพบอีกว่าส่วนใหญ่แล้วผู้นำและประชาชนในชนบทไทยหวังพึ่งราชการให้ไปจัดทำสิ่งต่าง ๆ ให้มากกว่าที่จะคิดทำด้วยตนเอง แต่ในขณะที่เดียวกันก็มีความเกรงใจที่จะเรียกร้องต่อทางราชการที่มากเกินไป

ยูซอม (USOM 1966:54) ได้วิจัยเรื่องนวัตกรรมในจังหวัดอุบลราชธานี พบว่าผู้นำ ซึ่งได้แก่กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พระ ครู และเจ้าของร้าน มีระดับการศึกษา ความสนใจข่าวสาร หรือฐานะทางเศรษฐกิจเหนือชาวบ้านคนอื่น ๆ และยังมีทัศนคติสมัยใหม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลง และนวัตกรรมใหม่ ๆ อีกด้วย

ยัตซุชิโร (Yatsushiro 1966) ได้ศึกษาการจัดองค์การของหมู่บ้าน ภาวะผู้นำ ปัญหาและความต้องการ และทัศนคติของผู้นำในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ที่จังหวัดนครพนม โดยใช้วิธีการสังเกตการณ์และการสัมภาษณ์ ผลการศึกษาโดยเฉพาะด้านภาวะผู้นำพบว่า โดยทั่วไปแล้วผู้นำซึ่งทำการตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาความต้องการของชุมชนก็คือผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำศาสนา (ภิกษุหรือเจ้าอาวาส) ครู ผู้เฒ่าผู้แก่ และอิทธิพลการตัดสินใจจากกำนันและเจ้าหน้าที่ของรัฐในการมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในเรื่องที่เกี่ยวกับนโยบายของรัฐที่ไปเกี่ยวข้องกับชุมชน แต่ข้อค้นพบของยัตซุชิโรก็คือ รูปแบบการตัดสินใจในการแก้ปัญหาและความต้องการของผู้นำไม่เหมือนกันหรือมีเพียงรูปแบบเดียว นั่นคือไม่มีผู้นำหนึ่งเดียวในหมู่บ้าน โดยธรรมชาติแล้วปัญหาและความต้องการของหมู่บ้านมีอยู่สามกลุ่มคือ ความต้องการหรือปัญหาด้านเกษตรกรรมและเศรษฐกิจ ความต้องการหรือ

ปัญหาในด้านการมีการศึกษาที่ดี และการแก้ปัญหาด้านสาธารณสุขและการศึกษา จากการศึกษาสรุปได้ว่า ลักษณะการตัดสินใจในปัญหาเหล่านี้ใครที่จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจหรือเป็นผู้นำได้ขึ้นอยู่กับลักษณะของปัญหา นั่นคือ ถ้าเนื้อเรื่องของปัญหาเป็นเรื่องเกี่ยวกับราชการ ความรับผิดชอบก็ตกอยู่กับผู้ใหญ่บ้าน และการนำเรื่องเข้าไปสู่ที่ประชุมผู้เฒ่าผู้แก่ของหมู่บ้าน แต่ถ้าเป็นปัญหาด้านการศึกษา ครูและผู้ใหญ่บ้านก็จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจมากและในทางตรงกันข้าม ถ้าเป็นปัญหาและความต้องการทางด้านศาสนาแล้ว เจ้าอาวาส (ภิกษุ) จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจมากที่สุด อย่างไรก็ตาม เขาก็ยังถือว่าผู้ที่เป็นผู้นำสูงสุดในโครงสร้างการจัดองค์การหมู่บ้านก็คือผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งลูกบ้านให้ความไว้วางใจ และถือเป็นตัวแทนของเขาในการนำปัญหาและความต้องการของหมู่บ้านไปสู่ราชการ และนำข่าวสารและความช่วยเหลือจากราชการมาสู่หมู่บ้าน

ยัง (Young 1955) ได้ศึกษาหมู่บ้านภาคเหนือ พบว่าชาวบ้านได้ใช้เงินจำนวนมากในการทำบุญ เมื่อเทียบกับอัตราส่วนกับการใช้เงินไปในทางอื่น ๆ จากการศึกษาตำแหน่งที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการในหมู่บ้าน เห็นว่าพระอยู่ในตำแหน่งที่สูงที่สุดในแง่การได้รับการยอมรับ ความเคารพ และอิทธิพลเหนือคนในหมู่บ้าน ยังเห็นว่าคนไม่ได้นับถือพระเพราะพูดเก่ง หรือบุคลิกดีเท่านั้น แต่ยอมรับเพราะคนไทยได้ให้ความสำคัญต่อศาสนา มาก ส่วนผู้ใหญ่บ้านหรือกำนัน เป็นเรื่องของการเมืองการปกครองภายนอกหมู่บ้าน นายอำเภอจะเป็นผู้รับรองการเลือกผู้ใหญ่บ้าน และมีสิทธิ์จะเปลี่ยนแปลงผู้ใหญ่บ้านได้ โดยที่นายอำเภอในสายตาของชาวบ้านก็คือตัวแทนของรัฐที่อยู่ใกล้กับตนมากที่สุด นายอำเภอต้องพึ่งผู้ใหญ่บ้านในแง่ขอแรงสนับสนุนจากชาวบ้าน ถ้านายอำเภอได้ผู้ใหญ่บ้านที่เข้ากับตนได้ และชาวบ้านยอมรับ หมายถึงสถานภาพของนายอำเภอจะคงอยู่ได้ด้วย ยิ่งกล่าวว่า ทั้งผู้ใหญ่บ้านและกำนัน เป็นตำแหน่งที่เป็นทำงานไม่เต็มเวลา โดยมีการทำนาเป็นตำแหน่งหน้าที่เต็มเวลา ชาวบ้านจึงไม่ค่อยให้ความสำคัญมากนัก หากจะเปรียบเทียบพระและผู้ใหญ่บ้าน จะเห็นได้ว่าพระมีการทำงานเต็มเวลาในการทำหน้าที่ทางศาสนา พระจึงมีความสำคัญทางศาสนาที่เห็นได้ชัด เจนจนเป็นที่ยอมรับ

2. ผลงานการศึกษาวิจัยของนักวิชาการไทย

พทยา สายหู (2505) ได้ทำการศึกษาสภาพหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ ผลการวิจัยที่เกี่ยวกับผู้นำโดย เฉพาะอย่างยิ่ง เกี่ยวกับการทำงานในตำแหน่งของผู้นำหมู่บ้าน เป็นดังต่อไปนี้

ผู้นำหมู่บ้าน เป็นคนกลางที่ต้องผสมผสานผลประโยชน์ของลูกบ้านและของทางราชการให้เข้ากันอย่างพอเหมาะพอดี อยู่ในฐานะล่ามปาก ถ้าหากมีแรงดันจากทั้ง 2 ฝ่ายที่มุ่งผลคนละทางกัน ราชการอาจจะเรียกร้องต้องการหลายอย่าง ซึ่งลูกบ้านไม่เต็มใจที่จะทำ ผู้นำหมู่บ้านอาจต้องเข้าข้างลูกบ้านของตน ช่วยต่อรองผ่อนผันข้อเรียกร้องต้องการของทางราชการ เพื่อรักษาความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านคนหนึ่งกับชาวบ้านอื่น ๆ ไว้ หากผู้นำหมู่บ้าน เข้าข้างทางราชการ ชาวบ้านอาจวิพากษ์วิจารณ์ตั้งข้อรังเกียจว่า ผู้นำหมู่บ้านหวังผลประโยชน์ของตนเอง จะเอาดีทางราชการ โดยไม่คำนึงถึงชาวบ้านด้วยกัน

ผู้นำหมู่บ้านมิได้เป็นผู้มีอำนาจในการปกครองชาวบ้านอย่างแท้จริงเสมอไป ถึงแม้ว่าจะมีตำแหน่งแต่งตั้งของทางราชการให้ ทั้งนี้เพราะอิทธิพลต่าง ๆ ของญาติพี่น้องหรือลูกบ้านบางกลุ่มที่ไม่เคยยอมรับอำนาจของผู้นำหมู่บ้านอยู่แล้วตามปกติ

ผู้นำหมู่บ้านที่ได้รับ เลือกขึ้นมาด้วยการแข่งขันอย่าง เดี๋ยวร้อนกับผู้สมัครคนอื่นมักพบว่า คู่แข่งชั้นที่ไม่ได้ เป็นผู้นำบ้านตั้งคน เป็นปฏิบัตินัก และยุยงพวกพ้องของตนและลูกบ้านคนอื่น ๆ ไม่ให้ เชื้อพียงและร่วมมือกับผู้นำหมู่บ้าน

ผู้นำหมู่บ้านบางคน เป็นคนเฉื่อยชาโดยนิสัย และไม่ เคยปฏิบัติหน้าที่ประจำของตัวเอง บางหมู่บ้านชาวบ้าน เสนอคนประ เภทนี้และ เลือกตั้งให้ เป็นผู้นำบ้านโดยจงใจด้วย เหตุผลที่ว่าผู้นำบ้านที่ไม่กระฉับกระ เเจง มักจะได้ไม่รับงานของทางราชการมาให้ชาวบ้าน ทามาก ๆ ชาวบ้านจะได้อยู่สบาย ๆ

ผู้นำหมู่บ้านบางคนที่มีอายุน้อย มักไม่มีอิทธิพลเหนือชาวบ้านที่อาวุโสกว่า

ผู้ใหญ่บ้านบางคนแก่ไป ความคิดอ่านที่จะรับการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ก็เฉื่อย
ชาไปตามอายุด้วย

จากผลการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นถึงความเป็นตัวกลางระหว่างประชาชนกับราชการ
ของผู้ใหญ่บ้าน และการต่อต้านของกลุ่มผู้ไม่ยอมรับอิทธิพลของประชาชนต่อผู้ใหญ่บ้าน ตั้ง
แต่สามารถกำหนดได้ว่าจะให้ใครเป็นผู้ใหญ่บ้าน เพื่ออะไร รวมทั้งอายุที่มีผลต่อการทำงาน
ของผู้ใหญ่บ้าน

พทยา สายหู (2510) ได้ศึกษาลักษณะผู้นำท้องถิ่นในเขตพัฒนาภาคใต้ ได้
กล่าวเรื่องผู้นำชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ใหญ่บ้านไว้ดังนี้

ในสังคมหมู่บ้าน ชาวบ้านมักถือตัวว่ามีฐานะศักดิ์ศรี เสมอกันในหมู่บ้าน ไม่มีใคร
คนใดคนหนึ่งที่จะมีชั้นวรรณะหรือตำแหน่งบังคับบัญชา เหนือเพื่อนบ้านอื่นอย่างจริงจัง นอก
เสียแต่จะมีระบบอื่นเข้ามาแทรกแซง เช่น ในด้านการปกครองชาวบ้านอยู่ด้วยกันตามลำพัง
ไม่มีใครที่จะมอบอำนาจปกครองเพื่อนบ้านได้อย่างจริงจัง แต่ถ้าทางราชการแต่งตั้งผู้ใหญ่
บ้าน มอบหมายหน้าที่และอำนาจตามกฎหมายให้ ชาวบ้านก็จะยอมให้ว่า ผู้ใหญ่บ้านมี
อำนาจมากกว่าตน เพราะได้รับมอบหมายจากทางราชการ

ลักษณะข้างต้นแสดงให้เห็นถึงการยอมรับ เชื่อฟังของประชาชนต่ออำนาจที่
เหนือกว่าคืออำนาจที่ผู้ใหญ่บ้านได้รับจากรัฐบาล

ในการปกครอง ผู้นำโดยตำแหน่งคือผู้ใหญ่บ้าน แต่ผู้ใหญ่บ้านจะปฏิบัติหน้าที่
เพียงเท่าที่กฎหมายกำหนดให้ เช่น ในเรื่องการจดทะเบียนและการเก็บภาษีอากร แต่ใน
ด้านการรักษาความสงบเรียบร้อยของหมู่บ้าน การตัดสินคดีข้อพิพาทระหว่างลูกบ้าน ฯลฯ
อาจมีผู้อาวุโสคนอื่นในหมู่บ้านช่วยดูแลอยู่ หรือมีคนวัยฉกรรจ์นิสัยห้าวหาญชักชวนพวกพ้อง
คอยคุ้มกันหมู่บ้านอยู่ โดยไม่ต้องให้ผู้ใหญ่บ้านสั่ง

ลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการรู้จักแบ่งงานกันทำ การช่วยกันดูแล
ปกครองของผู้นำและประชาชนในหมู่บ้าน

"ผู้นำหมู่บ้านในระบบการปกครอง มักจะเป็นญาติรุ่นอาวุโสจากตระกูลดั้งเดิม
ของหมู่บ้านของชาวบ้าน"

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึง ลักษณะการปกครองที่ถือเอาการสืบสายโลหิต
มา เป็นการสืบต่อความเป็นผู้นำในการปกครอง

นอกจากนั้น ยังมีประเด็นที่ค้นพบจากการศึกษาอีกหลายประการ เช่น ผู้นำ
อย่างเป็นทางการโดยตำแหน่งหรือผู้นำหมู่บ้าน แต่ด้วย ประสิทธิภาพทางการปกครองได้
อาศัยการมีความรู้ทางศาสนา และความใกล้ชิดผู้นำทางศาสนา ทำให้ประชาชนไม่กล้าคิดที่
จะถกเถียงหรือขัดขืนอำนาจบังคับ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าบางครั้งผู้นำได้ความสามารถที่ตนมี
อยู่ในระบบหนึ่งคำจุนความเป็นผู้นำในอีกระบบหนึ่ง นอกจากนี้ ยังมีประเด็นที่ชี้ให้เห็นถึง
ระบบกลุ่มธรรมชาติทางการปกครอง คือมีการเห็นพ้องต้องกันในกลุ่มผู้อยู่ในละแวกเดียวกัน
ที่จะยอมรับการนำจากผู้ที่เข้ามาอยู่อาศัยก่อนและมีฐานะมั่นคง มีอิทธิพลใจกว้างขวาง
เป็นหัวหน้ากลุ่มบ้าน มีลักษณะ เป็นผู้นำแบบประเพณี ถ้าผู้นำดังกล่าว เป็นคนเข้มแข็ง อาจ
ปกครองกลุ่มบ้านของตนโดยผู้นำบ้านไม่มายุ่งเกี่ยว หรือถ้า เป็นญาติผู้ใหญ่ของคนละแวก
เดียวกันด้วยก็อาจจะได้รับมอบหมายให้ เป็นหูตาของผู้นำหมู่บ้าน ซึ่งชี้ให้เห็นว่าระบบผู้นำ
โดยประเพณีดั้งเดิมที่ประชาชนกำหนดขึ้น เองยังมีปรากฏอยู่ ระบบเครือญาติและอาวุโสยังมี
อิทธิพลที่ผู้นำอย่างเป็นทางการต้องให้ความสนใจอย่างละเอียดละ ไม่ได้ ประเด็นที่พบอีก
ประเด็นหนึ่งก็คือ ความรู้สึกยากลำบากในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้นำหมู่บ้าน ที่ต้องรักษาทั้ง
ประโยชน์ของลูกบ้านและของทางราชการให้พอดีทั้งสองฝ่าย ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่ทำได้ง่ายเสมอ
ไป ซึ่งนับว่าการ เป็นผู้นำบ้านต้องอาศัยศิลปทางการปกครองพอสมควร เพื่อให้การ
ดำรงอยู่ในตำแหน่งเป็นไปได้อย่างดี จากประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้ ยังชี้ให้เห็นถึงความซ้ำ
ซ้อนและส่งผลต่อกันของระบบย่อยทางการเมืองและศาสนา การมีหัวหน้ากลุ่มที่แสดงให้เห็น
ถึงการแบ่งชั้นการปกครองออกเป็นในแบบและนอกแบบ เป็นทางการและไม่เป็นทางการที่

แยกย่อยลงไปอีก รวมทั้งความเป็นตัวกลางระหว่างราษฎรกับรัฐบาลของผู้ใหญ่บ้าน ยังคงสามารถปรากฏให้เห็นได้อย่างชัดเจนอยู่

สรุปเกี่ยวกับผู้นำใน เขตศึกษาก็คือ บุคคลประเภทผู้นำทางการปกครอง คือผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แต่งตั้งผู้นำที่ไม่เป็นทางการคือหัวหน้ากลุ่มบ้านที่มีอยู่ทุกกลุ่ม และผู้ชายที่มีอายุเกินวัยจกรรจขึ้นไปถึงอายุสูงที่เป็นกำลังป้องกันหมู่บ้าน รวมทั้งผู้ที่ได้เคยฝึกอาวุธ เป็นเจ้าหน้าที่อาสารักษาดินแดน ทหาร หรือตำรวจ แต่อาจแยกประเภทได้ว่าในด้านการว่ากล่าวตักเตือนพิจารณาคดีผู้กระทำผิดนั้น เป็นเรื่องของผู้ใหญ่บ้าน หัวหน้ากลุ่มบ้าน และมีอาวุโสในหมู่บ้าน ส่วนกลุ่มประชาชนที่เลืือทำหน้าที่หนักไปในด้านการปราบปราม ป้องกันโจรผู้ร้ายที่จะมาคุกคามความสงบสุขของชาวบ้าน

จากผลการสรุป แสดงให้เห็นถึงการมีผู้นำอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการในหมู่บ้าน รวมทั้งการแบ่งสรรอำนาจทางการเมืองการปกครอง

จากผลการศึกษาเกี่ยวกับผู้นำใน เขตภาคใต้ ทำให้เห็นแง่มุมโครงสร้างที่แปลกออกไปและสลับซับซ้อนเป็นพิเศษ เช่น หัวหน้ากลุ่มบ้านหรือผู้นำที่ไม่เป็นทางการอื่น ๆ การไม่ค้อยขึ้นต่อกับของประชาชน การมีผู้นำในหลายระบบที่ซ้อน ๆ กันอยู่ เช่น ระบบการปกครองกับระบบศาสนา

สุเทพ สุนทรเกสัช(2510) ได้ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะของผู้นำท้องถิ่น อำเภอรอานางเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ลักษณะผู้นำยังมีลักษณะดั้งเดิม ผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการต่างเป็นผลผลิตของสังคม เช่นผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาส ครูโรงเรียน และชาวบ้านที่อาวุโส ประพฤติดีดี" เป็นผู้ที่ได้รับนิยมจากชาวบ้าน ได้รับเลือกให้เป็นผู้นำท้องถิ่น แต่ผู้นำเหล่านี้ก็มีอิทธิพลและความสามารถในการขอความร่วมมือจากชาวบ้านอยู่ในขอบเขตจำกัดคือ เฉพาะโครงการที่ตอบสนองต่อความต้องการของท้องถิ่น ที่เห็นผลทันตาเท่านั้น

ในชุมชนที่ไม่มีการพัฒนาบุคคลที่เป็นผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการเป็นผลผลิตที่เกิดจากโครงสร้างสังคมแบบดั้งเดิมทั้งสิ้น ส่วนชุมชนที่มีการพัฒนาเศรษฐกิจมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตมาเป็นการผลิตเพื่อการค้า และรับเอาทัศนคติแบบใหม่ ๆ เข้ามาพัฒนาชุมชนของตน กลุ่มบุคคลที่เคยเป็นผู้นำดั้งเดิมจะอาศัยความจงรักภักดีต่อครอบครัวแบบเครือญาติและผลประโยชน์ท้องถิ่นมาเป็นฐานสนับสนุนแบบเก่าไม่ได้อีกแล้ว ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจนับเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางอำนาจ เมื่อโครงสร้างทางการผลิตเปลี่ยนไปนั้น ฐานอำนาจแบบเก่าลดความสำคัญลงไป ฐานอำนาจแบบใหม่ที่จะนำไปสู่อำนาจนั้น นอกจากจะเป็นความสามารถเฉพาะตัวและอื่น ๆ แล้ว ยังเกี่ยวข้องกับฐานะทางเศรษฐกิจและระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ด้วย

สำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (2510) ได้ศึกษาเรื่อง กำนันะบุคลิกภาพและทัศนคติพบว่า ผู้ดำรงตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มีฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจสูงกว่าประชาชน (ชาวบ้าน) ที่เข้าไปในชุมชนชนบทนั้น ๆ และมีฐานะเป็นผู้นำที่แท้จริงในชนบท การปฏิบัติงานในหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้าน มักจะเน้นหนักในแง่การรักษาความสงบเรียบร้อย จนมิได้สนใจในด้าน การเปลี่ยนแปลงของสังคมในชนบทเท่าที่ควร

ปรีชา คูรินทร์พันธุ์ (2514) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง เศรษฐกิจชนบทของอำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้กล่าวถึงผู้นำโดยเฉพาะกำนัน ผู้ใหญ่บ้านไว้ดังนี้

ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ไม่มีอิทธิพลมากกว่าการนับถือตำแหน่ง ราษฎรให้ความยกย่องกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในฐานะเป็นผู้ปกครองของตน และถ้าประกอบกับเป็นคนดี เชื่อเพื่อพ่อแม่ หรือมีอายุมาก ชาวบ้านก็อาจให้ความนับถือเป็นส่วนตัวด้วย แต่ทั้งนี้ผู้ใหญ่บ้านหรือกำนันไม่มีอิทธิพลพอที่จะบงการหรือออกคำสั่งนอกเหนือหน้าที่ หรือสั่งให้คนอื่นทำในสิ่งที่ตนต้องการ ถ้าราษฎรไม่พอใจอาจไม่เชื่อฟังก็ได้ เช่น การพัฒนาบุคคลของชลประทาน แม้ผู้ใหญ่บ้านเห็นว่าดี แต่ราษฎรทั่วไปไม่เห็นด้วย และไม่ปฏิบัติตามแนวความคิดของผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านก็ทำอะไรไม่ได้

ชาวบ้านอาจจะเคารพ เชื่อถือผู้ใหญ่ แต่ไม่สนใจในเรื่อง ขึ้นอยู่ว่า ผู้ใหญ่บ้านคนใดจะมีอิทธิพลหรือชาวบ้านให้ความยกย่องมากน้อยเพียงใด ซึ่งเป็น เรื่องส่วนบุคคลขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพส่วนตัวของผู้ใหญ่บ้านมากกว่า

จากการวิจัยนี้ แสดงให้เห็นถึง อำนาจที่ไม่แน่นอนของผู้ใหญ่บ้าน ความเชื่อถือของชาวบ้านต่อผู้ใหญ่บ้านในลักษณะที่เป็นไปตามประเพณี หรือคุณลักษณะส่วนตัวมากกว่า อำนาจหน้าที่

ทิป ทิพรังกร (2510) ได้ศึกษาเรื่องทัศนคติในทางพัฒนาของผู้นำท้องถิ่น โดยได้กำหนดกลุ่มผู้นำท้องถิ่นที่เป็นทางการไว้คือ ครู กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล สารวัตรกำนัน

ในกลุ่มผู้นำทั้ง 5 นี้ กำนันและผู้ใหญ่บ้านมีทัศนคติในทางพัฒนาที่จะคล้อยตามพัฒนากร หรือเจ้าหน้าที่อื่น ๆ ของรัฐมาก ซึ่งสืบเนื่องมาจากกำนัน ผู้ใหญ่บ้านเป็นเสมือนผู้รับความคิด คำแนะนำ คำสั่งจากหน่วยงานราชการต่าง ๆ มากในเรื่องการพัฒนา และผู้ใหญ่บ้าน กำนันส่วนใหญ่ (72%) เห็นว่า การฟังความคิดเห็นของลูกบ้าน เป็นสิ่งที่จะละเลยไม่ได้ ผู้เขียนได้ตั้งข้อสังเกตว่าภาวะผู้นำท้องถิ่นอาจถูกทำลายด้วยเหตุ 2 ประการคือ

1. ปัจจุบันประชาชนในท้องถิ่นประสบปัญหา เรื่อง เศรษฐกิจมาก การที่ประชาชนประสบความล้มเหลวจากการประกอบอาชีพของตน ทำให้เขาคิดว่าหากได้ผู้นำที่ดีกว่ามาคอยช่วยเหลือ แนะนำ เขาจะไม่ต้องยากลำบาก

2. การแทรกแซงของฝ่ายตรงข้ามคือ ผ.ก.ค.ที่คอยยุยงให้ชาวบ้านกระด้างกระเดื่องต่อผู้นำท้องถิ่น ทำให้เกิดไขว้เขว

อย่างไรก็ตามการศึกษาของทิป ก็ไม่ได้ชี้ให้เห็นถึงตัวแปรอื่น ๆ เช่น ภูมิหลังของผู้นำที่มากไปกว่าตำแหน่งที่เป็นทางการ

สมชัย รักวิจิตร (2514) ได้ศึกษาเรื่องผู้นำหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ศึกษาจาก 9 หมู่บ้านในจังหวัดนครพนม ซึ่งมีข้อสรุปที่น่าสนใจดังนี้คือ

ผลงานการวิจัยระบุดัชนีอย่างง่าย ๆ ในการหาตัวผู้นำที่มีความสำคัญในหมู่บ้าน ดังนี้

ก. ตำแหน่งสำคัญ ๆ ที่มีเกียรติในหมู่บ้าน ซึ่งได้มาโดยการเลือกตั้งผู้นำที่สำคัญ มักมีตำแหน่งสำคัญในหมู่บ้านซึ่งได้มาโดยการเลือกตั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และตำแหน่งกรรมการสภาตำบล

ข. จำนวนตำแหน่งต่าง ๆ ในหมู่บ้านหรือตำแหน่งทางราชการหรือกึ่งราชการ กล่าวคือ ผู้นำที่มีความสำคัญมาก ๆ มักจะมีตำแหน่งหลายตำแหน่ง

ค. การศึกษา ผู้ที่ได้รับการศึกษาสูงสุด (จะเป็นการศึกษา "สมัยใหม่" หรือการศึกษาทางธรรมก็ได้) ซึ่งทำหน้าที่สารวัตรกำนัน หรือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หรือมีตำแหน่งบางอย่างในหมู่บ้านซึ่งได้มาโดยการเลือกตั้ง ซึ่งโดยปกติแล้วมักจะเป็นผู้นำที่สำคัญในหมู่บ้านและ

ง. ความมั่งมี ผู้ที่ร่ำรวยที่สุดในหมู่บ้าน ซึ่งมีความเมตตากรุณาและอุทิศเงินส่วนตัวเพื่อประโยชน์ส่วนรวมอยู่เสมอ มักจะเป็นผู้นำที่สำคัญในหมู่บ้าน

ผลการวิจัยนี้ ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าการมีตำแหน่งสูงในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นตำแหน่งที่ไม่ได้รับการเลือกตั้งจากชาวบ้าน เช่น มีตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสวัด หรือครูในหมู่บ้าน ไม่ใช่วัฒนธรรมที่ดีที่จะชี้ตัวผู้นำที่แท้จริง

และในการที่ชาวบ้านจะนิยมยกย่องและยึดถือว่าใครเป็นผู้นำของเขานั้น ซึ่งเป็นตำแหน่งที่ได้โดยไม่ต้องอาศัยการเลือกตั้งนั้นยังไม่พอ จะต้องเป็นผู้ที่มีความสนใจ และ

เข้าร่วมในกิจกรรมส่วนรวมอย่างจริงจังด้วย

เมื่อเปรียบเทียบจำนวนและความสำคัญของครูและพระภิกษุกับผู้นำอื่น ๆ ในหมู่บ้านที่เข้าไปศึกษาแล้ว ปรากฏว่าพระภิกษุและครูมีบทบาทความเป็นผู้นำในการพิจารณาตัดสินปัญหา และกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้าน ซึ่งอยู่นอกหน้าที่ของครูและกิจกรรมทางศาสนาน้อยมาก

ในเรื่องของอำนาจผู้นำในหมู่บ้าน ประมาณร้อยละ 71 ของผู้ที่มิได้เป็นผู้นำ แสดงเจตนาหมายที่จะเชื่อฟังคำสั่งของผู้นำบางคนโดยปราศจากเงื่อนไขใด ๆ ทั้งสิ้น แม้ว่าการกระทำตามคำสั่งนั้น ๆ อาจจะมีอันตรายประสพความยากลำบาก หรือต้องเสียเงินเสียทองก็ตาม นอกจากนี้ ยังมีดัชนีอื่น ๆ ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ในกรณีที่ผู้นำเรียกร้องหรือขอร้องให้ชาวบ้านทำสิ่งที่ไม่ต้องเสียสละมากแล้ว ชาวบ้านที่จะยอมทำตามก็จะมีจำนวนมากขึ้น

ในเรื่องปัจจัยสำคัญ ๆ ที่ทำให้ผู้นำที่รวมกันเป็นกลุ่ม เป็นก๊อปปี้มีอิทธิพลมาก มีหลายประการดังนี้คือ

1. ปัจจัยประการแรกก็คือ สถาบันของหมู่บ้านประเพณีนิยมของหมู่บ้านในจังหวัดนครพนม กำหนดว่าในการพิจารณาตัดสินปัญหาใหม่ ๆ ที่มีผลกระทบเทือนหรือเกี่ยวข้องกับชาวบ้านแล้ว การพิจารณาดังกล่าวจะต้องทำกันในที่ประชุมของหมู่บ้าน ซึ่งโดยปกติแล้ว ผู้นำมักจะมีอิทธิพลมากกว่าคนกลุ่มอื่น ๆ ในที่ประชุม สำหรับปัญหาเล็ก ๆ น้อย ๆ หรือปัญหาที่อยู่ในอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้ใหญ่บ้านแล้ว ผู้ใหญ่บ้านและผู้ที่ทำงานใกล้ชิดกับผู้ใหญ่บ้าน ก็มีอิทธิพลมากเป็นพิเศษ ในการพิจารณาปัญหาดังกล่าว ซึ่งผู้ใหญ่บ้านและพวกผู้ช่วยต่าง ๆ ของเขาก็มักจะเป็นผู้นำในหมู่บ้าน ผลของการวิจัยแสดงว่าผู้นำในหมู่บ้านมักจะดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ ของหมู่บ้าน หรือตำแหน่งที่ทางราชการแต่งตั้ง เกือบทุกหมู่บ้าน

2. ขนบธรรมเนียมประเพณีที่มุ่งสั่งสอนชาวบ้านให้เชื่อฟังและปฏิบัติตามความเห็นของส่วนรวม (ความเห็นของที่ประชุมหมู่บ้าน) เพราะฉะนั้น ผู้มีตำแหน่งหน้าที่ในการที่

จะทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม (ผู้นำ) จึงมีอำนาจอันชอบธรรม (ตามประเพณี) ที่จะเรียกร้องหรือผลักดันให้ชาวบ้านทำตาม

3. การมีตำแหน่งในหมู่บ้านหรือตำแหน่งที่เกี่ยวข้องกับทางราชการ ทำให้ผู้นำในหมู่บ้านมีโอกาสที่จะได้ติดต่ออย่างใกล้ชิดหรือขอการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่มากกว่าผู้มีไร่ช้ผู้นำ เมื่อเป็นเช่นนี้ ในบางโอกาสผู้นำบางคนก็อาศัยอิทธิพลจากภายนอกหมู่บ้านมาบีบบังคับให้ชาวบ้าน เชื่อฟังและทำตาม

4. สภาพเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตัวเอง (subsistence economy) ของหมู่บ้าน มักจะทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ยากจน ชาวบ้านที่ยากจนเหล่านี้ (ส่วนใหญ่แล้วไม่ใช่ผู้นำ) มีภาวะเศรษฐกิจที่ไม่แน่นอน (ไม่ทราบว่าปีไหนจะทำพอกิน ปีไหนจะอด) ดังนั้น เขาจึงพยายามสร้างความเป็นมิตรกับผู้ที่มีขีดความสามารถที่จะให้ความช่วยเหลือ เขาได้พยายามอดอยาก (ส่วนใหญ่แล้วพวกนี้ เป็นผู้นำ) โดยการเอาอกเอาใจบุคคลเหล่านี้ต่าง ๆ นานา

5. ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่พร้อมทั้งทางด้านการศึกษาและจิตวิทยาที่จะติดต่อกับเจ้าหน้าที่ทั้ง ๆ ที่ในบางโอกาสมีความจำเป็น ดังนั้น เมื่อมีเรื่องที่จะติดต่อกับเจ้าหน้าที่ขึ้นมา ชาวบ้านจึงต้องการคำแนะนำและความช่วยเหลือจากผู้ที่มีประสบการณ์มากกว่า เพื่อให้แน่ใจว่าจะได้รับการช่วยเหลือ เมื่อสถานการณ์เช่นนั้นเกิดขึ้น ผู้ที่ไม่ใช่ผู้นำจึงได้พยายามทำดีกับผู้นำ

6. ผู้นำในหมู่บ้านโดยทั่วไปแล้ว ทราบความเคลื่อนไหวต่าง ๆ และได้รับความนิยมนอกจากชาวบ้านมากกว่าผู้ที่มีไร่ช้ผู้นำ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้นำเป็นผู้ที่อำนาจชักจูงใจคนในการติดต่อกับชาวบ้านด้วยกันมากกว่าคนกลุ่มอื่น

การศึกษาของสมชัย ภาวิจิตร ได้แสดงให้เห็นถึงสภาพทั่วไปของผู้นำหมู่บ้านในจังหวัดนครพนม แสดงให้เห็นถึงปัจจัยทางด้าน เศรษฐกิจการศึกษา การมีความรู้ที่ต่อยกว่า การอ้างถึงอำนาจที่เหนือกว่า และขนบธรรมเนียมประเพณีที่ทำให้ประชาชนต้องอาศัยและขึ้นต่อผู้นำ โดยเฉพาะผู้นำที่อยู่ในตำแหน่งคือผู้นำหมู่บ้าน

คณะกรรมการสาขารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ สภาวิจัยแห่งชาติ

(2514) ได้ศึกษาเรื่องผู้นำในชนบทของประเทศไทยพบว่า ชาวบ้านหรือผู้นำท้องถิ่นมักจะมีลักษณะที่สำคัญ ๆ เช่น เป็นบุคคลที่มีอาวุโส เป็นบุคคลที่มีการศึกษามากกว่าชาวบ้านทั่วไป เป็นผู้ที่มีฐานะมั่นคง กล้าหาญ เสียสละ ทำคนให้ เป็นประโยชน์แก่ชุมชน ผู้นำท้องถิ่นมักจะเป็นผู้นำที่มีประสบการณ์นอกหมู่บ้านอย่างกว้างขวาง เคยไปในเมืองที่เจริญ สนใจติดตามข่าวสาร เช่น ฟังวิทยุ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น การที่มีความรู้มากเห็นมากทำให้ชาวบ้านยอมรับนับถือ นอกจากนี้ถ้ามีความชำนาญพิเศษ ก็อาจได้รับความนับถือเช่นกัน เช่น เคยเป็นข้าราชการมาก่อน เป็นหมอแผนโบราณ เป็นต้น ส่วนกรณีบทบาทของผู้นำพบว่าผู้นำส่วนใหญ่จะมีบทบาทเกี่ยวกับการให้บริการแก่ชาวบ้านด้วยความเสียสละเพื่อท้องถิ่น อยากรเห็นความเจริญ มุ่งมั่นที่จะทำความดีทุกวิถีทาง เพื่อก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง ต้องการที่จะกระทำตนเป็นตัวอย่าง ลักษณะค่านิยมของชาวชนบทที่มีต่อผู้นำท้องถิ่น ซึ่งเป็นที่นับถือของชาวบ้าน ที่สำคัญ ๆ คือให้ความช่วยเหลือแก่คนทั่ว ๆ ไปด้วยเมตตาจิต ซื่อสัตย์ พุดจริง ทำจริง ยยันทำงานอย่างสุจริตเป็นกันเอง เป็นที่พึ่งได้ มีตำแหน่งหน้าที่ เครื่องศานา โบราณอารี เป็นต้น

สงคราม ก่อสุทธิธรรมา (2515) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนาท้องถิ่น หน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้าน ตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2479 มาตรา 4 ได้กำหนดเกี่ยวกับเรื่องนี้ทำให้เข้าใจได้ว่า กำนันผู้ใหญ่บ้านไม่ใช่ข้าราชการ เพราะไม่ได้รับเงินเดือนในกระทรวงทบวงกรม แต่เงินที่ให้ประจำเดือนเป็นเพียงเงินประจำตำแหน่งเพื่อสงเคราะห์ เกื้อกูล ในการปฏิบัติหน้าที่ ส่วนพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องถิ่นก็ไม่ได้ตราให้ชัดว่า กำนันผู้ใหญ่บ้านดำรงตำแหน่งอยู่ในฐานะอะไร จึงต้องนำกฎหมายอื่น ๆ มาประกอบพิจารณา ผู้เขียนเห็นว่าโดยลักษณะอำนาจหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งกฎหมายลักษณะปกครองท้องถิ่นบัญญัติให้มีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยในท้องถิ่น มีอำนาจจับกุม ตรวจค้น ในแก่งนี้กำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน ย่อมถือได้ว่าเป็นเจ้าพนักงานของฝ่ายปกครอง อยู่ในบังคับบัญชาของนายอำเภอ เป็นบุคคลที่ราชการต้องพึ่งพาอาศัยเป็นอย่างมาก ทั้งในการมอบหมายงานให้ปฏิบัติ หรือให้ความสะดวกแก่เจ้าหน้าที่ที่ออกไปปฏิบัติงานในท้องถิ่น ปัจจุบันราชการมีเพิ่มขึ้นมากมายจนปรากฏว่า กำนันผู้ใหญ่บ้านต้องมีหน้าที่ทำงานให้

แต่ราชการเกือบทุกวัน ไม่มีโอกาสทำมาหาเลี้ยงชีพโดยปกติ แต่ทางราชการก็ให้ผลประโยชน์ตอบแทนน้อยมาก ความคุ้มครองเกี่ยวกับชีวิตร่างกายและทรัพย์สินก็เกือบจะไม่มี แม้กำนันผู้ใหญ่บ้านจะมีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่สูงกว่าชาวบ้านอื่น ๆ อยู่บ้าง แต่ก็ไม่สูงจนเกินไปนัก ส่วนมากมีความรู้ระดับประถมศึกษา มักอยู่ในวัยสูงอายุ เพราะอยู่ในตำแหน่งตลอดไป ไม่มีกำหนดระยะเวลา ยิ่งผู้เป็นกำนันยิ่งเป็นผู้มีอาวุโสสูง เพราะเลือกจากผู้ใหญ่บ้านอีกต่อหนึ่ง สิ่งที่เป็นภาระหนักแก่กำนันผู้ใหญ่บ้านอีกอย่างหนึ่งก็คือ บทบาทที่จะต้องมืออยู่ในราชการส่วนท้องถิ่นระดับตำบลและหมู่บ้านแบบต่าง ๆ รวมทั้งในคณะกรรมการชุดต่าง ๆ เช่น งานพัฒนาชุมชน สิ่งเหล่านี้เป็นของใหม่ต้องการบุคคลที่มีความรู้ความเข้าใจในระเบียบการต่าง ๆ มาก การเป็นประธานและเป็นกรรมการที่ดีต้องมีความรู้ทางหนังสือ เก็บรักษาเอกสาร และงานส่วนมากมีหลักฐานและระเบียบทางการเงินที่ยุ่งยากซับซ้อน

แม้จะมีภาระหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับทางราชการมากเพียงใดก็ตาม ผู้เขียนยังเห็นว่าฐานะของกำนันผู้ใหญ่บ้าน น่าจะเป็นฐานะทางสังคมหรือทางชุมชนมากกว่า หากพิจารณาถึงแนวความคิดเกี่ยวกับการตั้งตำแหน่งทั้งสอง จะเห็นว่า โดยหลักการมุ่งที่จะให้เป็นหัวหน้าราษฎรในหมู่บ้านนั้นมากกว่าจะให้ เป็นเจ้าพนักงานของรัฐ ในการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน เมื่อลูกบ้านตกลงรับผู้ใด ผู้นั้นจะเป็นผู้ใหญ่บ้านทันที การออกหนังสือสำคัญของทางราชการ เป็นเพียงการยืนยันหรือรับรองความประสงค์ของราษฎรมากกว่า แต่ในทางปฏิบัติและที่เข้าใจกันส่วนมาก มักจะมองในแง่ว่าเป็นเจ้าหน้าที่ของฝ่ายปกครอง

จารุพงษ์ พลเดช (2521) ได้ทำการศึกษาบทบาทของผู้ใหญ่บ้านในการรักษาความสงบเรียบร้อยในท้องที่ พบว่ากฎหมายที่กำหนดอำนาจหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านนั้น ไม่มีมาตราใดเลยที่กำหนดคบทลงโทษแก่ผู้ที่ฝ่าฝืน ไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของผู้ใหญ่บ้าน การดำเนินการของผู้ใหญ่บ้านส่วนใหญ่มักจะเป็นการขอร้อง หรือขอความร่วมมือมากกว่าที่จะออกคำสั่งให้ปฏิบัติตาม การร่วมมือของราษฎร เท่านั้นที่ทำการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้าน เป็นไปด้วยดี ถ้าราษฎรไม่ให้ความร่วมมือไม่สนับสนุนและต้องการให้ผู้ใหญ่บ้านลาออก ผู้ใหญ่บ้านก็ต้องลาออกไปและมีการเลือกตั้งขึ้นใหม่ ส่วนใหญ่ผู้ใหญ่บ้านจะขอความช่วยเหลือจากราษฎร เฉพาะที่เขานับถือเท่านั้น พวกหัวแข็งหรือพวกอื่น ๆ ก็ไม่เข้าช่วยเหลือ ซึ่งเป็นผล

เสียแก่การปกครองของผู้ใหญ่บ้านมาก ผู้ใหญ่บ้านจะเข้าปฏิบัติภารกิจก็ต่อเมื่อได้เกิดเหตุร้ายขึ้น เฉพาะหน้าหรือเมื่อเกิดเหตุการณืแล้วเท่านั้น ทำให้การป้องกัน เป็นผลไม่สมตามที่ตั้งทางราชการตั้งเอาไว้ แม้ว่าจะเกิดการปล้นฆ่ากัน ผู้ใหญ่บ้านก็ไม่มีทางต่อสู้กับคนร้ายได้ เพราะขาดอาวุธ ขาดกำลังคนสนับสนุน มีทางเดียวคือเมื่อเกิดเหตุก็นำความแจ้งให้ทางอำเภอหรือเจ้าหน้าที่ไปจัดการ ซึ่งการเดินทางก็มีความลำบาก ทั้งจำนวนประชากรในแต่ละหมู่บ้านก็มีมากขึ้น ผู้ใหญ่บ้านไม่สามารถดูแลอย่างทั่วถึง

ศูนย์ศึกษาและอบรมวิจัยทางสังคมศาสตร์สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2526) ได้ทำการวิจัย เรื่องบทบาทของผู้นำท้องถิ่นในโครงการสร้างงานในชนบท คณะผู้วิจัยมีฐานคิดว่า แรงจูงใจของประชาชนและความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อความสามารถของผู้นำ จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งจะทำให้โครงการประสบความสำเร็จ ดังนั้นจึงมีสมมติฐานว่า ผู้นำท้องถิ่นที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทตัวเองในกลช. มากกว่าน่าจะปฏิบัติตามหน้าที่ได้มากกว่า ทำให้โครงการประสบความสำเร็จได้มากกว่า เพราะจูงใจประชาชนได้ และโครงการ กลช. ที่มีการประสานงานระหว่างผู้นำท้องถิ่นและกรรมการสภาตำบลที่ศึกษาน่าจะประสบความสำเร็จมากกว่า อย่างไรก็ดี เป็นที่น่าสังเกตว่าผลการวิจัยไม่เป็นไปตามที่ผู้วิจัยคาดหมายเอาไว้เท่าที่ควร การที่ผลการวิจัยไม่ตรงกับความคาดหวังนี้ ผู้วิจัยสรุปว่าอยู่ที่เครื่องมือของการวิจัย แต่ความจริงปัญหาน่าจะอยู่ตรงที่การกำหนดกรอบความคิดและข้อสมมติฐานไม่ชัดเจนมากกว่า เพราะคณะผู้วิจัยเริ่มต้นด้วยการถือเอาว่าผู้นำสภาตำบลเท่านั้นที่จะมีผลต่อกิจกรรมของโครงการ กลช. โดยไม่มีฐานทางทฤษฎีและงานวิจัยอื่น ๆ มารองรับเลย การกำหนดกรอบความคิดในการวิจัยจึงหละหลวม

นอกจากนั้นยังมีผลงานการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชนชั้นนำและผู้นำชุมชน ซึ่งมีผลงานการศึกษานักวิชาการต่าง ๆ ที่สำคัญคือ

จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ (2513) ได้ทำการศึกษาชนชั้นนำ (บุคคลชั้นนำ) โครงสร้างอำนาจและการ เมืองในชุมชนซึ่งเป็นที่ตั้งของเทศบาลสองแห่ง โดยตั้งสมมติฐานไว้ว่า ทรัพย์สินความร่ำรวยและ/หรือการมีตำแหน่งสำคัญ เป็นลักษณะหรือเป็นตัวแทน ที่

อธิบายการ เป็นชนชั้นนำของชุมชนทั้งสองแห่ง ผลการวิจัย เป็นจริงตามที่ตั้งสมมติฐานไว้ จักรกฤษณ์ใช้วิธีการระบุตัวชนชั้นนำโดยพิจารณาจากชื่อเสียง ในการวิจัยครั้งนี้โดย สุ่มตัวอย่างหัวหน้าครอบครัว แล้วให้ระบุชนชั้นนำ หลังจากได้รายชื่อชนชั้นนำมาแล้ว จักรกฤษณ์ได้นำรายชื่อชนชั้นนำทั้งหมดของเทศบาล แต่ละแห่งไปให้ชนชั้นนำที่ถูกระบุจัด- ลำดับพวกเดียวกันเองว่า ในสายตาชนชั้นนำด้วยกันใครมีอำนาจและอิทธิพลสูงต่ำแตกต่างกัน อย่างไร หลังจากนั้นผู้วิจัยได้คำนวณน้ำหนักคะแนนของลักษณะการ เป็นชนชั้นนำแบบเดียวกับ ตัวอย่างที่ยกมาแสดงในตอนที่ว่าด้วยวิธีการระบุชนชั้นนำ โดยพิจารณาจากชื่อเสียงใน รายงานฉบับนี้ เมื่อได้คะแนนทั้งหมดของชนชั้นนำในแต่ละชุมชน จักรกฤษณ์แบ่งช่วงคะแนน เป็น 3 ช่วงคือ สูง กลาง ต่ำ เพื่อแสดงถึงโครงสร้างอำนาจของเทศบาลแต่ละแห่งนอก เหนือจากนี้แล้วงานวิจัยชิ้นนี้ไม่ได้ใช้วิธีการทางสถิติอะไร การวิเคราะห์ เป็นแบบบรรยาย ความถึงลักษณะชนชั้นนำที่สำคัญ ๆ ข้อสรุปที่พบในการวิจัยของจักรกฤษณ์ก็คือ ชนชั้นนำใน เทศบาลทั้งสองแห่ง ส่วนใหญ่มีตำแหน่งหรือเคยมีตำแหน่งแบบทางการ (formal positions) ถ้าไม่มีตำแหน่งจะต้อง เป็นคนที่ร่ำรวยมีฐานะดีมาก กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ ชนชั้นนำนั้นมักจะดำรงตำแหน่งหรือเคยดำรงตำแหน่งมาก่อน หรือมีฐานะความเป็นอยู่มั่งคั่ง หรือเคยดำรงตำแหน่งใหญ่ ๆ และมีความมั่งคั่งอีกด้วย คุณสมบัติรองอื่น ๆ เช่น สถานที่เกิด สัญชาติ เชื้อชาติ อายุ เพศ การศึกษา ฯลฯ เป็นส่วนที่ช่วยส่งเสริมอำนาจหรือ อิทธิพลของแต่ละบุคคลให้ชัดเจนขึ้นเท่านั้น การศึกษาของจักรกฤษณ์เป็นการศึกษา โครงสร้างอำนาจของชนชั้นนำที่ชัดเจน ทั้งแนวความคิดระเบียบวิธีการศึกษาตามแนวทางที่ ได้กล่าวไว้แล้ว นอกจากนี้ผลการศึกษายังยืนยันสมมติฐานของทฤษฎีแบ่งชั้นทางสังคมที่ว่าตำแหน่ง และความมั่นคง เป็นตัวชี้สำคัญของสถานภาพชนชั้นสูงในสังคม

ระคม วงษ์น้อม (Radom Wongnom 1980) ได้ทำการศึกษาชุมชนหมู่บ้าน ทางภาคกลางและภาคเหนือ เพื่อเปรียบเทียบกัน โดยใช้แนวความคิดสองอย่างควบคู่กัน เป็นกรอบในการวิจัยคือ ผู้นำทางความคิดเห็น (opinion leadership) และชนชั้นอื่น ๆ ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อสำรวจว่าผู้นำทั้งสองประเภท เป็นกลุ่มเดียวกันหรือไม่ ผลการวิจัยพบว่าถ้า มองจากตัวบุคคลที่ได้รับการระบุว่าเป็นชนชั้นนำ ชนชั้นนำและผู้นำทางความคิดเห็น เกือบจะ เป็นคนกลุ่มเดียวกัน แต่ถ้ามองจากตัวบุคคลที่ได้รับการระบุว่าเป็นชนชั้นนำ ชนชั้นนำและผู้นำ ทางความคิดเห็น เกือบจะ เป็นคนกลุ่มเดียวกัน แต่ถ้ามองจากตัวบุคคลที่ได้รับการระบุว่าเป็น

ผู้นำทางความคิดเห็นแล้ว พบว่าผู้นำทางความคิดเห็นมีลักษณะกระจายกว่าชนชั้นนำ หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ ชนชั้นนำทั้งหมดมักจะเป็นผู้นำทางความคิดเห็น แต่ว่าเป็นผู้นำทางความคิดเห็นเพียงส่วนเดียวเท่านั้นที่เป็นชนชั้นนำ ข้อสรุปที่น่าสนใจคือ ในการเปรียบเทียบระหว่างผู้นำ และบุคคลทั่วไปที่มีใช้ผู้นำโดยใช้ตัวแปรอิสระ 13 ตัว เพื่อค้นหาความแตกต่างระหว่างผู้นำกับคนที่มิใช่ผู้นำ พบว่า ตัวแปรรายได้ การถือครองที่ดิน อาชีพ การศึกษา การมีตำแหน่ง การใช้สื่อมวลชน และการมีโลกทัศน์กว้าง รวมแล้ว 7 ตัวเท่านั้นที่สามารถอธิบายความแตกต่างระหว่างผู้นำและผู้มิใช่ผู้นำ แต่ในจำนวนตัวแปรทั้ง 7 ตัวนี้ การมีตำแหน่งและรายได้อธิบายความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติมากที่สุด การศึกษาของระคม วงษ์น้อม เป็นการขยายกรอบความคิดเกี่ยวกับผู้นำ และชนชั้นนำในชนบทให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้นนับเป็นจุดเด่นอันหนึ่ง การวิจัยนี้ได้ยืนยันทฤษฎีการแบ่งชั้นทางสังคม และชนชั้นนำที่ว่าตำแหน่งและรายได้มีความสำคัญ แต่ฐานหลักของอำนาจและอิทธิพลจะได้มาจากตำแหน่งหน้าที่มากกว่าความมั่งคั่ง ชนชั้นนำที่อยู่ชั้นบนสุดในโครงสร้างรูปปิรามิด จะมีลักษณะสำคัญคือ การดำรงตำแหน่งมากกว่าคนอื่น ลักษณะรองลงมาก็คือ ความมั่งคั่ง

สรุป

จากแนวความคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้ว ได้นำมาเป็นการกรอบความคิดที่ใช้ในการวิจัย กล่าวคือทำให้เกิดความชัดเจนว่า ผู้นำ ผู้มีอำนาจ และผู้มีอิทธิพลหมายถึง บุคคลผู้ที่มีความสามารถในการทำให้ผู้อื่นยอมรับ เชื่อฟังและปฏิบัติตาม ไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจหรือไม่ก็ตาม ปัจจัยที่ทำให้เกิดอำนาจของผู้นำที่ใช้ในการวิจัยนี้ได้แก่ อายุ ตำแหน่งในทางสาธารณะ ความมั่งคั่ง ความรู้ ความชำนาญ และการมีข่าวสารข้อมูล การสร้างอำนาจให้กับตนของผู้นำ หมายถึง วิธีการ เทคนิคและกลยุทธ์ที่ผู้นำได้ใช้ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ใช้ปัจจัยอะไรบ้าง ใช้อย่างไรบ้าง มีความชำนาญมากน้อยเพียงใดในการใช้ปัจจัยทรัพยากรทางการ เมืองเหล่านั้น

ส่วนการศึกษาลงานการวิจัยเกี่ยวกับผู้นำชุมชนชนบทไทยชั้น ทำให้ผู้วิจัยได้ทราบถึงข้อบกพร่องที่ควรจะนำมาปรับปรุงดัดแปลงแบบของการวิจัย (research design) นี้ให้ดียิ่งขึ้น สิ่งที่ผู้วิจัยได้นำมาปรับปรุงการวิจัยนี้ให้ดีขึ้นได้แก่

1. ให้ความสนใจกับชุมชนชนบทไทยอย่างจริงจังมากขึ้น จนทำให้มองเห็นว่าชุมชนชนบทไทยควรแบ่งเป็น 3 ประเภท และได้สร้างหลักเกณฑ์มาจำแนกชุมชนเพื่อศึกษาผู้นำในแต่ละชุมชนที่มีความแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร
2. ให้ความสนใจกับการค้นหาและคัดเลือกผู้นำมาศึกษาอย่างรอบคอบมากยิ่งขึ้น โดยการใช้วิธีการค้นหาและระบุตัวผู้นำ 3 วิธีคือ วิธีการดูที่ชื่อเสียง วิธีการดูที่การตัดสินใจ และวิธีการดูที่ตำแหน่ง
3. ให้ความสนใจในประเด็นทางการเมืองมากยิ่งขึ้นในส่วนที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์ถึงอำนาจอิทธิพลของผู้นำ มีปัจจัยอะไรที่ทำให้บุคคลนั้นมีอำนาจ และบุคคลนั้นได้ใช้ปัจจัยต่าง ๆ ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองอย่างไรบ้าง จึงทำให้เขาเป็นผู้มีอำนาจ และอิทธิพลในชุมชนแห่งนี้